

Ցուրտ օրը (պատմվածք)

Միրելի Մ...

Կուզեի իմանաք, որ այսօր շատ ցուրտ է Սան Ֆրանցիսկոյում, և ես սառչում եմ: Այնքան ցուրտ է սենյակս, որ ամեն անգամ պատմվածք սկսելիս, ցուրտն ինձ նեղում է, ու ես վեր պիտի կենամ լիցքային վարժություններ անելու:

Ուստի, կարծում եմ, որ մի բան պիտի անել պատմվածք գրողներին տաք պահելու համար: Մեկ-մեկ շատ ցուրտ ժամանակ էլ եմ գրում, բայց մեկ-մեկ էլ՝ ոչ: Շատ լավ եղանակին էլ է նույնը: Չեմ սիրում, երբ օրս առանց պատմվածք է անցնում, և ահա թե ինչու եմ գրում նամակս՝ իմացած եղեք, որ սաստիկ բարկացած եմ եղանակի վրա: Չկարծեք, թե նստած եմ մի սքանչելի ու տաք սենյակում, ինչպես ասում են՝ արևոտ Կալիֆոռնիայում, ու բաներ եմ հորինում ցրտի մասին: Շատ ցուրտ մի սենյակում եմ, արևի նշույլ իսկ չկա ոչ մի տեղ, միակ բանը, որից կարող եմ խոսել, ցուրտն է, քանի որ այսօր ցրտից բացի ոչինչ չկա: Սառչում եմ, ատամներս իրար են գալիս: Կուզեի իմանալ, թե դեմոկրատական կուսակցությունը երբևիցե ինչ է արել մրսոդ գրողների համար: Մնացած բոլորը ջերմություն ստանում են: Մենք ենք, որ կախյալ պիտի լինենք արևից, իսկ ձմռանն արևն անկախ է: Սա է դրությունս: Ուզում եմ գրել և ի վիճակի չեմ՝ ցրտի պատճառով:

Անցյալ տարի, ձմռան մի օր արևը դուրս նայեց, շողերն իմ սենյակը լցվեցին ու ընկան սեղանիս, տաքացնելով սեղանս ու սենյակս, տաքացնելով ինձ: Մի թեթև լիցքային վարժություն արեցի ու սկսեցի պատմվածք գրել: Բայց օրը՝ ձմռան օր, մինչ առաջին պարբերությունը կգրեի, արևն ամպերի տակ մտավ, և ցուրտ սենյակում նստած պատմվածք պիտի գրեի: Այնքան լավ պատմվածք էր, որ թեպետ գիտեի՝ երբեք չի տպվելու, շարունակել է պետք, և ի արդյունք՝ ավարտելիս սառույց կտրեցի: Դեմքս կապտել էր, ձեռք ու ոտք շարժել չէի կարողանում. շատ էի սառել ու փայտացել: Սենյակս լցվել էր մի տուփ «Չեսթերֆիլդի» ծխով, բայց ծուխն էլ էր սառած: Ծխի ամպ էր կանգնած սենյակիս մեջ, բայց, մեկ է, ցուրտ էր: Մի անգամ, գրելիս մտքովս անցավ տաշտի պես բան գտնել ու մեջը կրակ անել: Մտքինս իմ գրքերից մի կես դյուժին վառելն էր, որ տաքանամ ու կարողանամ գրել: Մի հին տաշտ գտա, ներս բերեցի, բայց երբ սկսեցի վառելու գիրք փնտրել, ոչինչ չկարողացա գտնել: Բոլորը հին ու թանկ գրքեր էին: Մոտավորապես հինգ հարյուր գիրք ունեմ, մեծ մասին մի քանի սենթ եմ տվել, բայց երբ նայեցի վառելիք գրքերի վերնագրերին, ոչինչ չկարողացա առանձնացնել: Գերմաներեն մի խոշոր ու ծանր գիրք կար՝ մարդակազմության մասին, լավ կրակ կբռներ, բայց երբ բացեցի ու այդ գեղեցիկ լեզվով մի տող կարդացի՝ «Hüftgelenkbeugemuskeln des Oberschenkels, von denen der eine breitere» և այլն, ձեռքս չգնաց: Մեծ բան էր պահանջվում ինձնից: Լեզուն չէի հասկանում, ամբողջ գրքից մի բառ չգիտեի, բայց մի տեսակ շատ պերճախոս գիրք էր՝ վառելու համար: Երկու թե երեք տարի առաջ հինգ սենթ էի տվել, վեց ֆունտ

կկշռեր, այնպես որ, տեսնում եք, նույնիսկ որպես վառելիք լավ բան էի առել, ու ես ընդունակ պիտի լինեի պատռել էջերն ու կրակ անել:

Այնինչ, ձեռքս չգնաց: Ավելի քան հազար էջանոց գիրք էր, նախատեսել էի էջ առ էջ վառել ու տեսնել յուրաքանչյուր էջի կրակը, բայց հենց պատկերացրեցի այդ ամբողջ տպագրությունը՝ կրակի ճարակ դարձած, և այդ ճշգրիտ լեզուն՝ իմ գրադարանից չքացած, ձեռքս չգնաց, ու մինչև հիմա այդ գիրքն ունեմ: Երբ հոգնում եմ խոշոր գրողներ կարդալուց, այդ գրքին եմ դիմում ու կարդում մի լեզվով, որը չեմ հասկանում՝ «Während der Kindheit ist sie von birnförmiger Gestalt und liegt vorzugsweise in der Bauchhöhle»: Ուղղակի սրբապղծություն է այդպիսի լեզվի հազար էջը վառելու մասին մտածելը: Դեռ չասած, որ չեմ հիշատակել սրանչելի նկարագրողումները:

Հետո սկսեցի ավելի էժանագին ընթերցելիք փնտրել:

Դուք էլ գիտեք, որ աշխարհը լիքն է նման գրքերով: Տասից ինը էժանագին, անարժեք, անկենդան բաներ են: Էհ, կարծում եմ, որ իմ գրադարանում առնվազն կես դյուժին այդ գրքերից կան, որոնք կարող էի վառել, տաքանալ ու պատմվածքս գրել: Այնպես որ վեց գիրք ընտրեցի, որոնք իրար հետ նույնքան էին կշռում, ինչքան գերմաներեն մարդակազմության գիրքը: Առաջինը «Թոմ Բրաունը Օքսֆորդում: Դպրոցական տարիների շարունակություն»-ն էր: Երկու մասը՝ մի գրքով: Առաջին մասը 378 էջ էր, երկրորդը՝ 430, այս ամենից մի թեթև կրակ կլինեի ու բավական ժամանակ կվառեր, բայց չէի կարդացել ու ինձ թվում էր, թե իրավունք չունեմ չկարդացած բանը վառել: Պետք է որ էժանագին արձակ լինեի, հենց վառելու արժանի, բայց ձեռքս չգնաց: Կարդացի. «Զանգակատունը երբեք ու թնդում էր, երբ համադողանջը՝ մերթ ուրախ, մերթ չարախինդ կամ լալահառաչ, դուրս էր հորդում նեղլիկ պատուհաններից դեպի հարավ-արևմտյան քամու գիրկը, որ պար էր բռնել էնգելբեռնի եկեղեցու հնամենի, մոխրագույն գմբեթի շուրջը»: Է, հոյակապ արջակ չէ, բայց մյուս կողմից այնքան էլ վատ չէ: Այնպես որ գիրքը դրեցի տեղը: Հաջորդը «Ինես: Պատմություն Ալամոյի» գիրքն էր՝ նվիրված Տեքսասի հայրենասերներին: Հեղինակը ուրիշ գրքեր էլ ուներ, որոնցից մեկը կոչվում էր «Բելահ», մյուսը՝ «Սենտ Էլմո»: Միակ բանը, որ գիտեի այդ կին գրողի ու նրա գրքերի մասին, այն էր, որ օրերից մի օր ինչ-որ օրիորդի խիստ հանդիպմանել էին «Սենտ Էլմոն» դասարան բերելու համար: ասել էին, թե այդ տեսակ գիրքը կարող է խաթարել ջահել աղջկա բարոյականությունը: Բացեցի ու կարդացի. «Ես մեռնում եմ: Ու զգալով, որ քիչ է մնացել ապրելու, առանց երկնչելու խոսում եմ ազատ ու անկեղծ: Ոմանք կկարծեն, թե ելնում եմ իմ սեռի բարեպատշաճության եզրերից, սակայն տվյալ հանգամանքներում զգում եմ, որ՝ ոչ: Երկար ժամանակ եմ քեզ սիրել, և գիտակցումը, որ դա փոխադարձ էր, խորունկ ու անպատմելի ուրախության աղբյուր է եղել ինձ համար»: Եվ այլն:

Սա այնքան վատ գրվածք էր, որ արդեն լավն էր: Ու ես որոշեցի առաջին իսկ հարմար առիթով լրիվ կարդալ: Երիտասարդ գրողը շատ բան ունի սովորելու մեր ամենաաղոթմելի գրողներից: Խիստ կործանարար բան է վատ գրքեր վառելը, համարյա ավելի կործանարար, քան լավ գրքեր վառելը:

Հաջորդ Թ. Ս. Արթուրի «Տասը գիշեր դատական ատյանում և թե ինչ տեսա այնտեղ» գիրքն էր: Էհ, նույնիսկ սա շատ լավ գիրք էր՝ կրակ տալու համար: Մյուս երեքի հեղինակներն էին Հով Բեյնը, Բրանդրը Մեթյուզը և Էպտոն Սինքլերը: Միայն միսոր Սինքլերի գիրքն էի կարդացել, ու թեպետ չէի հավանել որպես գրվածք, վառել չէի կարող, քանի որ տպագրությունն էր շատ հոյակապ, կազմն էր շատ լավը: Տպագրական առումով դա իմ լավագույն գրքերից էր:

Ինչնիցե, ոչ մի գրքի և ոչ մի էջը չվառեցի, ցրտից սառչելով շարունակեցի գրել: Ժամանակ առ ժամանակ լուցկի էի վառում, ինքս ինձ հիշեցնելու համար, թե ինչ տեսք ունի բոցը, ջերմության պատկերացումը չկորցնելու համար: Հերթական սիգարետը վառելուց էր դա լինում, և փոխանակ փչելու, թողնում էի, որ լուցկին մատներս վառի:

Հիմա ասեմ՝ եթե դու նվագագույն հարգանք ունես գիրք ասած բանի նկատմամբ ու գիտես, թե ինչ նշանակություն ունեն գրքերը կյանքում, եթե հավատ ունես թղթի ու տպագրության նկատմամբ, ապա չես կարող որևէ գրքի որևէ էջը վառել: Նույնիսկ, եթե սառչում ես: Նույնիսկ, եթե ինքդ ես փորձում մի բան գրել: Չես կարող: Մեծ բան է պահանջվում դրա համար:

Այսօր իմ սենյակում նույն ցուրտն է, ինչ այն օրը, երբ ուզում էի գիրք վառել: Տրտի մեջ նստած, ծխում եմ, աշխատելով թղթին հանձնել այս ցուրտը, որպեսզի, երբ Սան Ֆրանցիսկոյում նորից տաք օրեր գան, չմոռանամ, թե ինչպես էր ցուրտ օրերին:

Մի փոքր նվագարկիչ ունեմ, և երբ տաքանալու համար ուզում եմ վարժություններ անել, միացնում եմ: Բայց երբ շատ է ցուրտ, նվագարկիչը չի աշխատում: Ինչ-որ բան է խափանվում ներսում, քսուքն է սառչում կամ անվակները չեն պտտվում, և ստիպված՝ ձեռքերս ծալում ու թափահարում եմ առանց նվագի: Ջազի նվագակցությամբ վարժություններ անելուց հաճելի բան չկա, բայց երբ շատ է ցուրտ, նվագարկիչը չի աշխատում ու վիճակս դառնում է անտանելի: Առավոտյան ժամը ութից այստեղ եմ, հիմա հինգից քառորդ է պակաս, ու վիճակս արդեն անտանելի է: Ատելով ատում եմ, երբ օրն անցնում է առանց մի բան անելու, առանց մի բան ասելու. ամբողջ օրն անա այստեղ եմ՝ գրքերիս հետ, որոնք չեմ կարդացել, փորձում եմ սկսել ու գործս առաջ չի գնում: Ժամանակի մեծ մասը սենյակը չափչփելու վրա կորավ (ցանկացած ուղղությամբ երկու քայլ հետո պատի ես դեմ առնում), մեկ էլ՝ ձեռքերս ծալելու և թափահարելու: Հիմնականում դա էր արածս: Մի քանի անգամ փորձեցի նվագարկիչը, որ տեսնեմ,

Թե չի՞ բարձրացել արդյոք ջերմաստիճանը, բայց ջերմաստիճանը չէր բարձրացել, և նվազարկիչը լուռ էր:

Մտածեցի, որ հարկավոր է ձեզ պատմել այս մասին: Մի մեծ բան չէ: Թերևս հիմարություն է ցրտից մեծ բան սարքելը, բայց միաժամանակ այսօրվա ցուրտը փաստ է, տվյալ պահին՝ մեծ բան, ու դա՛ եմ ասում: Ինձ զարմացնողն ու հիացնողն այն է, որ գրամեքենաս այսօր ոչ մի անգամ չիափանվեց: Ծննդյան տոներից առաջ, երբ մեզ մոտ սաստիկ ցրտեր էին, անընդհատ խափանվում էր: Այն ժամանակ ոչինչ չկարողացա անել: Ուրիշ տեսակի յուղ էի գործածել՝ դրանից էր: Բայց ցրտի մասին գրելուս ընթացքում գրամեքենան իր գործը գերազանց է անում և դա զարմացնում ու հիացնում է ինձ: Հաճելի է, որ չնայած ցրտին, այս մեքենան կարող է վերարտադրել իմ օգտագործած լեզուն: Դա ինձ քաջալերում է, որ ինչ էլ լինի, մեքենայից, չհեռանամ: Ինքս ինձ ասում եմ՝ եթե գրամեքենան աշխատում է, ուրեմն դու էլ պիտի աշխատես նրա հետ միասին: Դա՛ է մնում. եթե ցրտի պատճառով խելքը գլխին պատմվածք գրել չես կարող, ուրիշ բան գրիր: Մի որևէ բան: Մեկնումեկին երկար նամակ գրիր: Պատմիր, թե ինչպես ես մրսում: Մինչև նամակը տեղ հասնի, արևը նորից կերևա, նորից կտաքանաս: Բայց նամակը կմնա՝ ցուրտը հիշեցնելով: Եթե այնքան ցուրտ է, որ չես կարող թեկուզ շարքային, օրվա արձակ ստեղծել, ոչի՛նչ, գրողը տանի, ինչ ուզում ես, ասա, միայն թե ճշմարիտ լինի: Ասա, թե ինչպես ես սառչում ոտքերիդ մատները, ասա թե ինչպես էիր ուզում գիրք վառել՝ տաքանալու համար, բայց ձեռքդ չգնաց, նվազարկիչից խոսիր: Պատմիր ցուրտ օրվա մանր-մունր, անկարևոր բաներից, երբ միտքդ քարացել էր, ձեռք ու ոտքդ սառել: Պատմիր, թե ինչ էիր ուզում գրել, բայց չկարողացար: Ահա թե ինչ էի ասում ինքս ինձ:

Մուրճ խմելուց հետո այսօր առավոտյան այստեղ եկա կարևոր մի պատմվածք գրելու համար: Մուրճն ինձ տաքացրել էր ու չէի պատկերացնում, թե ինչքան ցուրտ է: Թուղթ վերցրեցի և սկսեցի մտմտալ, թե ինչ եմ մտադիր ասել այդ կարևոր պատմվածքում, որն արդեն չի գրվի, քանի որ եթե կորցնում եմ մի բան, կորցնում եմ ընդմիշտ, ինչպես այդ պատմվածքը, որ ընդմիշտ կորած է ինձ համար, ցրտի պատճառով: Ցուրտը մարմինս է մտել, համրացրել է ինձ ու ստիպում է վեր թռչել աթոռի վրայից ու վարժություններ անել: Է ինչ, կարող եմ հենց դա ձեզ պատմել: Կարող եմ պատմել, թե իրենից ինչ էր ներկայացնելու այդ պատմվածքը՝ որքան հիշում եմ, բայց որը չգրեցի ու կորսված է այլևս: Դա որոշ պատկերացում կտա ձեզ, թե ինչպես եմ գրում:

Հայտնեմ ձեզ, թե ինքս ինձ ինչ էի ասում այսօր առավոտյան, երբ մտմտում էի այդ պատմվածքը:

Պատկերացրու Ամերիկան՝ ինքս ինձ ասում էի առավոտյան : Ամբողջությամբ: Քաղաքները, բոլոր շինությունները, բոլոր մարդկանց, նրանց գալն ու գնալը, երեխաների գալը, նրանց գնալը, մարդկանց գալն ու գնալը և մահը, և կյանքը,

շարժումն ու խոսակցությունը, մեքենաների աղմուկը, ճառասանները, մտածիր Ամերիկայի ցավի մասին, նաև՝ սարսափի, ներքին խորը կարոտի մասին՝ կենդանի ամեն ինչի մեջ Ամերիկայում: Հիշիր վիթխարի մեքենաներն ու անիվների պտույտը, ծուխ ու կրակը, հանքահորերն ու այնտեղ աշխատողներին, ժխորը, իրարանցումը: Հիշիր լրագրերն ու կինոթատրոնները և այն ամենն, ինչ այս կյանքի մասնիկն է կազմում: Թող քո նպատակը լինի՝ նկատի ունենալ վիթխարի մի երկիր:

Հետո դիմիր որոշակի, առանձին մի բանի: Դիմիր միակ մի մարդու և նրա հոգին թափանցիր: Միրելով, ջանալով հասկանալ նրա գոյության հրաշքը, ցույց տալով նրա գոյի խորհուրդը, բացահայտիր այն պարզ փաստի հրաշքը, որ նա կա, ապրում է, ու հենց դա էլ պատմիր մեծ արձակով, պարզ ցույց տուր, որ նա ծնունդն է ժամանակի, մեքենաների, ծուխ ու կրակի, լրագրերի և աղմուկի: Հետևիր նրան դեպի իր գաղտնիքն ու խոսիր դրա մասին նրբորեն, նկատել տալով, որ դա մարդա մարդու գաղտնիք է: Մի ստիր: Բաներ մի մոզոնիր՝ որևէ մեկին սիրաշահելու համար: Պատմվածքիդ մեջ ոչ մեկին սպանելու հարկ չկա, ուղղակի ասա, թե ինչն է ամբողջ պատմության, բոլոր ժամանակների մեծագույնն երևույթը՝ սովորական գոյության պարզ ու համեստ ճշմարտությունը: Ավելի մեծ թեմա չկա: Կարիք չկա, որ մեկնումեկը բռնություն գործի՝ քո արվեստի մեջ քեզ օգնելու համար: Բռնությունը կա՝ հիշեցրու, իհարկե, երբ հիշեցնելու ժամանակն է: Պատերազմը հիշեցրու: Բոլոր այլանդակությունները, բոլոր կորուստները հիշեցրու: Նույնիսկ դա՝ սիրելով արա: Սակայն շեշտիր պարզ գոյության սքանչելի ճշմարտությունը: Դա է գլխավոր թեման: Քեզ պետք չէ ծանր լարումներ ստեղծել: Մարդը, ում մասին գրում ես, հերոսական կամ հրեշավոր բաներ անելու կարիք չունի՝ գրածդ մեծ արձակ դարձնելու համար: Թող անի այն, ինչ արել է միշտ, օրը օրի վրա, շարունակելով ապրելը: Թող քայլի ու խոսի ու մտածի ու քնի ու երազներ տեսնի ու արթնանա ու նորից քայլի ու նորից խոսի ու շարժվի ու ապրի: Այդքանը բավական է: Գրելու ուրիշ բան չկա: Կյանքում դու երբեք պատմվածք չես տեսել: Կյանքի դեպքերը երբեք պատմվածքի ձև կամ պոեմի ձև կամ ուրիշ որևէ ձև չեն ընդունում: Սեփական գիտակցությունդ միակ ձևն է, որ պետք է քեզ, միայն արթուն միտքդ է քեզ պետք: Խոսիր այդ մարդու մասին, ճանաչիր նրա գոյը: Խոսիր մարդու մասին:

Է, սա խղճուկ պատկերացում է, թե ինչ պիտի լիներ պատմվածքը: Երբ ինքս ինձ ասում էի, թե ինչ ու ինչպես գրեմ, սուրճն ինձ տաքացնում էր, բայց հիմա սառչում եմ և այսքանից ավելի չեմ կարող գլխումս եղածին մոտ գնալ: Սքանչելի մի բան պիտի լիներ, բայց հիմա լոկ աղոտ հիշողություն է մնացել այդ պատմվածքից: Առնվազն, կարող եմ հիշողությունն արտահայտել բառերով: Վաղը մի ուրիշ պատմվածք եմ գրելու: Պատկերը դիտելու եմ ուրիշ տեսանկյունով: Ստույգ չգիտեմ, բայց կարող եմ արլորանալ ու ծաղրի ենթարկել այս երկիրն ու իր կյանքը: Հնարավոր է: Կարող եմ անել: Նախկինում արել եմ, և երբեմն, երբ քաղաքական կուսակցություններից ու քաղաքական գործարքներից ցնդում եմ, նստում ու ծաղրում եմ մեր այս մեծ երկիրը: Ես ցածրանում եմ ու մարդուն ներկայացնում որպես նեխած, անարժեք, անմաքուր

մի բան: Դա չէ մարդը, բայց ես ձևացնում եմ, որ դա է: Մի ուրիշ, նվազ որսալի բան է, բայց ծաղրելու համար ավելի հարմար է ձևացնել, թե հենց դա է մարդը: Իմ գործը ճշմարտությանը հասնելն է, սակայն երբ սկսում ես ծաղրել, գրողի ծոցն ես ուղարկում ճշմարտությունը: Ոչ ոք չի ասում ճշմարտությունը: Ինչի՞ համար ես ասեմ: Բոլորը հաճելի ստեր են ասում, դուրեկան պատմվածքներ ու վեպեր գրում, ինչի՞ համար ես անհանգստանամ՝ ճշմարտության ցավն ի՞նչ են տվել: Ճշմարտություն չկա: Եղածը քերականություն է, կետադրություն ու նման բաներ:

Բայց իմ գիտցած իմն է: Կարող եմ ցնդել այս կամ այն բանից ու ծիծաղի տալ, բայց իմ գիտցածն իմն է: Եվ այդ ամեն ինչը լավագույն դեպքում բավական տխուր է ու սրտաշարժ:

Ամբողջ օրս անցավ այս սենյակում, սառչելով, ուզում էի բոլոր ապրողներիս մասին մի հիմնավոր ու մաքուր բան ասել, բայց այնքան ցուրտ էր, որ ոչինչ չստացվեց: Արածս միայն ձեռքերս թափահարելը, ծիւելն ու ինձ նողկալի զգալն եղավ:

Առավոտ վաղ, երբ սուրճն ինձ տաքացրել էր, այդ մեծ պատմվածքը գլխիս մեջ էր՝ պատրաստ դառնալու տպագիր նիշեր, բայց կորավ գնաց:

Միակ բանը, որ կարող եմ հիմա ասել, այն է, որ Սան Ֆրանցիսկոյում սաստիկ ցուրտ է ու ես սառչում եմ: